

حجت الاسلام و المسلمین دکتر سیدابراهیم رئیسی

رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران

موضوع: هشدار در خصوص عملکرد اقتصادی کشورهای رقیب ایران در سوریه

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

با سلام و احترام؛ به استحضار می‌رساند ج.ا.ایران به عنوان متحد راهبردی سوریه اکنون می‌تواند با نقش‌آفرینی در دوره بازسازی این کشور، ضمن افزایش هم‌بستگی دو ملت و تقویت اقتصادی محور مقاومت، حضور خود را در منطقه غرب آسیا از لایه نظامی - امنیتی به لایه اقتصادی گسترش دهد. سوریه با توجه به شرایط ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک خود، در نقطه اتصال سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا قرار دارد و می‌تواند دروازه ورود ج.ا.ایران به بازارهای این سه قاره باشد. سابقه صنعتی سوریه یک فرصت ویژه برای کشورمان محسوب می‌شود که با توجه به ظرفیت‌ها و مزیت‌های موجود در صنایع ایرانی و نیازمندی‌های بازار ۱۷ میلیون نفری سوریه، ضروری است نسبت به حضور مؤثر در دوره بازسازی اقدام نمود.

البته رقبای منطقه‌ای ج.ا.ایران مانند ترکیه، امارات و عربستان سعی در کاهش ضریب نفوذ کشورمان در آینده سوریه و دوره بازسازی این کشور دارند. از این رو غفلت از دوره بازسازی سوریه، می‌تواند دستاوردهای کسب‌شده ایران در یک دهه اخیر و هزینه‌های صورت‌گرفته در این زمینه را تحت تأثیر قرار دهد. بر این اساس ایران نیازمند الگویی راهبردی برای تقویت اقتصادی سوریه است تا با توجه به نیازمندی‌های اقتصادی این کشور، مانع فاصله‌گرفتن سوریه از محور مقاومت و نفوذ آمریکا و هم‌پیمانان منطقه‌ای آن شود. بررسی‌های کارشناسی نشان می‌دهد سطح روابط تجاری دو کشور با عنایت به ظرفیت بالای تجاری بازار سوریه، بسیار پایین‌تر از حد تصور بوده و در مقایسه با حجم تبادل تجاری ایران با کشورهای نظیر چین، روسیه، ترکیه، عربستان سعودی، مصر و حتی بسیاری از کشورهای اروپایی ناچیز به حساب می‌آید.

برخلاف سیر نزولی مبادلات دوجانبه ایران - سوریه، ترکیه یکی از رقبای جدی تجارت منطقه‌ای ایران، توانسته صادرات خود به این کشور را از حدود ۹ درصد در سال ۲۰۱۰ به بیش از ۲۶ درصد در سال ۲۰۱۸ برساند. در سال ۲۰۱۸ ترکیه با صادرات ۱ میلیارد و ۱۵۰ میلیون دلار کالا به سوریه در رتبه اول صادرکنندگان به این کشور و چین با ۱ میلیارد و ۹۵ میلیون دلار در رتبه بعدی قرار گرفته است. در این سال ایران با ۹۹ میلیون دلار صادرات به سوریه، در جایگاه چهاردهم ایستاده است. البته ایران در سال ۲۰۱۹ با افزایش صادرات و رساندن آن به میزان ۱۶۲ میلیون دلار، به رتبه ششم ارتقا پیدا کرد؛ اما همچنان سهم ایران از بازار سوریه کمتر از پنج درصد است. این وضعیت در شرایطی است که طرف سوری همچنان مشتاق حضور ایران در بازارهای سوریه است.

ملاحظه

• ایجاد کریدورهای بزرگ و کم‌هزینه اقتصادی از مسیرهای مواصلاتی دریایی، زمینی و ریلی از خاک و بنادر جنوب ایران تا بنادر مدیترانه، برنامه‌ای است که این کشور از سال ۲۰۱۲ در پی عملی کردن آن است. از این رو ایران می‌تواند با استفاده از این ظرفیت روابط سودمند و راهبردی اقتصادی، سیاسی و امنیتی با سوریه برقرار نماید. علاوه بر آن از منظر نیروی انسانی، سوریه ظرفیت‌های زیادی برای همکاری

۱۹۰۶۹

۱۴۰۱/۳/۴

دارد که جمعیت مهاجرین سوری به آفریقا و کشورهای عربی مصداقی بر این ادعا است. از دیگر ظرفیت‌های بالقوه تجارت ایران با سوریه فرصت صادرات مجدد کالاهای ایرانی و تولید مشترک و صادرات به کشورهای عربی از طریق سوریه است.

- جزئیات عملکرد اقتصادی کشورهای رقیب ایران در سوریه مانند روسیه، چین، ترکیه، عربستان و ... به پیوست ارائه شده است.

نظریه و پیشنهاد

در حال حاضر کشور سوریه با مشکلات جدی در ثبات اقتصاد کلان خود مواجه است و تازمانی که موفق به تثبیت شاخص‌های اقتصاد کلان خود نشود، امکان ورود به مرحله توسعه اقتصادی و بازسازی را به صورت جدی نخواهد داشت. از طرف دیگر با توجه به عدم شناخت کافی بخش خصوصی ایران از ظرفیت‌های تجاری و بازار سوریه و بالعکس عدم شناخت تجار سوری از ظرفیت‌های ایران، لازم است با برگزاری جلسات کارشناسی، علمی و ... زمینه آشنایی طرفین از ظرفیت‌های یکدیگر فراهم شود.

به منظور بستر سازی حضور مداوم ایران در بازار سوریه، ضروری است جمهوری اسلامی ایران بیش از پیگیری صادرات صرف به سوریه، به دنبال بستر سازی تداوم فعالیت اقتصادی در سوریه باشد و با توجه به این که سوریه کشوری است که همواره در جهت عدم وابستگی به کشورهای خارجی در حرکت بوده و در سال‌های قبل از بحران، به سمت تکیه بر تولیدات داخلی گام برداشته و در بسیاری از اقلام صادر کننده بوده است، به نظر می‌رسد نوع روابط اقتصادی باید متناسب با این سیاست دولت و تجار سوریه تنظیم شود.

بر همین مبنا چند گام اساسی برای ایجاد یک چارچوب مشترک جهت گسترش تعاملات اقتصادی ایران و سوریه پیشنهاد می‌گردد:

۱. تقویت سازوکار نهادی طرف ایرانی برای تصمیم و اجرا: در این رابطه به نظر می‌رسد تقویت جایگاه ستاد توسعه روابط اقتصادی ایران با سوریه و عراق به منظور هم‌راستا کردن همه تلاش‌ها در این زمینه باید به عنوان قدم اول ایران برداشته شود.

۲. برطرف نمودن موانع ارزی:

۱-۲. رایزنی برای امکان استفاده از منابع ریالی برای بازسازی سوریه

۲-۲. تسویه تراز تجاری منفی ایران با سوریه از محل منابع بانک مرکزی این کشور

۳-۲. حرکت در راستای یکپارچه‌سازی زیرساخت نظام بانکی ایران و سوریه

۴-۲. ایجاد امکان سهام‌دار شدن اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی در سوریه

۳. برنامه‌ریزی توسعه صنعتی مشترک دو کشور در راستای جایگزینی واردات سوریه و توسعه صادرات این کشور و ایجاد زیرساخت

زنجیره ارزش محصولات تولیدی این کشور در ایران

۴. تهیه و تدوین برنامه توسعه تجاری مشترک دو کشور از طریق:

۱-۴. ایجاد شعبات زیرساخت مالی در سوریه مانند بورس کالا و نهادهای بیمه‌ای و بانکی

۲-۴. فعال سازی ظرفیت مناطق آزاد مشترک

۳-۴. فعال سازی شبکه تجاری مهاجران سوری

حسین طائب

رئیس سازمان اطلاعات سپاه

سررتیب پاسدار مهدی سیاری

مسکو برای مداخلات نظامی خود در سوریه به دنبال جبران از طریق استفاده از بازار سوریه و سرمایه گذاری در این کشور به منظور دستیابی به سود حداکثری است که از نحوه بستن قراردادها و پروژه‌های طولانی مدت این کشور با دولت سوریه این مسأله کاملاً مشهود است. روسیه خواستار حمایت بی قید و شرط بین‌المللی برای بازسازی سوریه جهت ایجاد ثبات در امنیت کشور و اجازه بازگشت پناهندگان است. مسکو همچنین بازسازی را فرصتی برای تسهیل توان بخشی بین‌المللی و منطقه‌ای بشار اسد می‌داند.

کمیته مشترکی از دو دولت سوریه و روسیه (کمیته دائمی بین دولتی سوریه - روسیه) برای گسترش و تعمیق همکاری‌ها در حوزه های اقتصادی، صنعتی، تجاری، علمی، فرهنگی و هنری در دسامبر سال ۲۰۱۸ تشکیل شد. این کمیته در ۱۲ دور مذاکره با ۱۱ مجموعه تخصصی، توانست ۲۰ سند همکاری از جمله در بخش های حمل و نقل، انرژی، بهداشت، کشاورزی، صنایع و معادن تهیه کند. در این مذاکرات علاوه بر ۱۰۰ نماینده از وزارتخانه‌های صنعت، کشاورزی، انرژی، آموزش عالی، اداره گمرک، مسکن و اداره کنترل کیفیت روسیه، ۲۰ شرکت بزرگ روسی نیز حضور داشت. این اسناد تبدیل به دورنمای همکاری‌های اقتصادی طرفین شد و در ۱۴ دسامبر ۲۰۱۸ به امضای ولید معلم، وزیر خارجه سوریه و یوری بوریسف، معاون نخست وزیر روسیه رسید.

دولت سوریه برای توسعه میادین گازی تدمر از مشارکت شرکت گاز سوریه و شرکت روسی استروی ترانسگاز بهره‌مند شده است. شرکت گاز روسیه پس از واگذاری پروژه‌های دولت سوریه (بدون طی تشریفات) به شرکت‌های روسیه در سال ۲۰۱۶ فعالیت خود در بخش انرژی را افزایش داده و اکنون یکی از فعال‌ترین شرکت‌ها در بازسازی سوریه است.

سوریه در سال ۲۰۱۳ قراردادی با شرکت سویوز نفت روسیه^۱ با عنوان عمریت^۲ منعقد کرد که به موجب آن شرکت سویوز نفت و گاز به مدت ۲۵ سال می‌تواند برای اولین بار در آب‌های سرزمینی سوریه در مدیترانه نسبت به اکتشاف گاز اقدام کند. این قرارداد تا سال ۲۰۱۸ مسکوت ماند و در نهایت در سال ۲۰۱۸ این شرکت در جنوب طرطوس اکتشاف خود را آغاز کرد. به گفته وزیر نفت سوریه در آب‌های سرزمینی این کشور، ۵ بلوک گازی با ظرفیت هر بلوک ۲۵۰ میلیارد متر مکعب وجود دارد که ذخیره یک بلوک به میزان ذخیره کل میادین خشکی سوریه با حجم ۲۴۱ میلیارد متر مکعب است. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته کل ذخایر گازی مدیترانه حدود ۳/۵ تریلیون متر مکعب تخمین زده می‌شود.

قرارداد دیگر، قرارداد اکتشاف و تولید نفت در دو بلوک ۷ و ۱۹ از میدان‌های نفتی شمال شرق، معروف به جزیره سوریه (منطقه میانی رقه، دیرالزور و حسکه) با شرکت مرکوری^۳ است. همچنین دولت سوریه قرارداد دیگری برای توسعه بلوک گازی ۲۳ در شمال دمشق با شرکت ولادا^۴ منعقد کرده است. این قراردادها در سپتامبر ۲۰۱۹ توسط وزارت نفت و منابع معدنی سوریه با این دو شرکت منعقد شد و در دسامبر همان سال در مجلس سوریه به تصویب رسید. مدت زمان اکتشاف نفت در جزیره سوریه ۵ سال و تا ۷ سال نیز قابل تمدید است. بر اساس اعلام مقامات سوریه سهم این کشور از قرارداد فوق ۱۲/۵ درصد از کل درآمد حاصل است. تمام هزینه های اکتشاف بر عهده شرکت روسی است و بعد از اکتشاف از طریق درآمد حاصل، جبران می‌شود.

^۱ Soyuzneftegaz

^۲ Amrit

^۳ Mercury LLC

^۴ Velada LLC

علاوه بر اکتشاف و استخراج نفت و گاز، روسیه در بحث تعمیر و نگهداری پالایشگاه‌های سوریه نیز ورود کرده و پالایشگاه‌های مختلفی را به مدار تولید بازگردانده است. از جمله این پالایشگاه‌ها می‌توان به پالایشگاه‌های حمص در شرق سوریه و بانیاس در طرطوس اشاره کرد. پالایشگاه حمص با ظرفیت پالایش ۱۱۰ هزار بشکه و بانیاس با ظرفیت ۱۳۰ هزار بشکه در دوران قبل از جنگ نقش اصلی را در تأمین سوخت سوریه ایفا می‌کردند.

روسیه در بهره‌برداری از معادن کشور سوریه به ویژه معادن فسفات آن نیز حضور دارد. قبل از آغاز بحران، سوریه یکی از تولیدکنندگان بزرگ فسفات در دنیا بود و سالانه ۳/۵ میلیون تن فسفات بخصوص در معادن شرقی خود تولید می‌کرد. از معروف‌ترین معادن فسفات سوریه می‌توان به معادن نزدیک شهر تدمر (پالمیرا) شامل معادن خنیفیس و الشرقیه در ۶۰ و ۴۵ کیلومتری جنوب غرب تدمر در استان حمص در شرق سوریه اشاره کرد که دارای مرغوب‌ترین فسفات‌های جهان هستند. ذخایر پیش‌بینی شده فسفات این دو معدن به ۱/۸ میلیارد تن می‌رسد و بخش اعظمی از کل ذخایر ۲/۴ میلیارد تنی فسفات سوریه را تشکیل می‌دهد.

بعد از آزادسازی شهر تدمر در سال ۲۰۱۷ قراردادی برای بازسازی و بهره‌برداری از این مخازن به مدت ۵۰ سال بین شرکت استرویتران سگاز^۵ و سازمان زمین‌شناسی سوریه (ذیل وزارت نفت و منابع معدنی سوریه) انجام شد. این قرارداد در مارس ۲۰۱۸ به تصویب مجلس سوریه نیز رسید و یک ماه بعد نیز توسط رئیس‌جمهور بشار اسد برای اجرا به سازمان عمومی زمین‌شناسی و منابع معدنی سوریه ابلاغ شد.

به موجب این قرارداد، شرکت روسی طی ۵۰ سال، سالانه ۲/۲ میلیون تن فسفات برداشت خواهد کرد. سهم روسیه از درآمد این معادن ۷۰ درصد و سوریه ۳۰ درصد خواهد بود. مطابق اظهارات مقامات سوریه، در این معادن از ظرفیت ۱/۸ میلیارد تنی، هفت بلوک با مجموع ذخایر ۷۰۰ میلیون تن آماده بهره‌برداری هستند که سهم روسیه یک بلوک حدود ۱۰۵ میلیون تنی است. در سال ۲۰۱۸ نیز اعلام شده که شرکت استروی ترانس گاز، بنا دارد تا ۱۵۰ میلیون دلار در تصفیه^۶ فسفات استخراج‌شده در مرحله قبل از صادرات، سرمایه‌گذاری کند. از طرف دیگر، روسیه می‌خواهد برای رساندن فسفات‌های استخراج‌شده از معادن نام‌برده، راه آهنی از شرق سوریه و از محل این معادن به بندر طرطوس که اجاره کرده است راه‌اندازی کند.

در بحث تأمین آب نیز در سال ۲۰۱۴ یک قرارداد به مبلغ ۱۹۳ میلیون یورو برای احداث یک ایستگاه پمپاژ آب بر روی رودخانه TIGRIS در امتداد مرزهای شمال شرقی سوریه با ترکیه و عراق بین دولت سوریه و شرکت استروی ترانس گاز به امضا رسید. این قرارداد هنوز اجرایی نشده است؛ چرا که منطقه مطرح‌شده در قرارداد فوق در تسلط حاکمیت سوریه قرار ندارد.

در بحث کشاورزی نیز روسیه در حال حاضر اصلی‌ترین تأمین‌کننده گندم سوریه است. حجم محموله‌های گندم ارسالی روسیه به سوریه به طور پیوسته افزایش داشته و در سال ۲۰۲۰ به حدود ۲ میلیون تن رسیده است. در همین راستا طرفین، توافقنامه‌هایی برای بازسازی و ساخت کارخانه‌های غلات و تعداد زیادی سیلو امضاء کرده‌اند. در سال ۲۰۱۶ شرکت سوفو کریم^۷ روسیه که شرکتی در زمینه تولید تجهیزات کشاورزی است، اعلام کرد قراردادی برای ساخت ۴ کارخانه غلات در حمص و تلکلیخ در غرب حمص امضا کرده است. هزینه ساخت کارخانه حمص ۱۶/۵ میلیون یورو اعلام شده است. همچنین کل هزینه این قرارداد از سوی شرکت سوفو کریم، مبلغ ۷۰ میلیون یورو عنوان شده که باید توسط دولت سوریه تأمین شود.

^۵ STG
^۶ Wash
^۷ Sofokrim

در نوامبر ۲۰۱۸ نیز وزیر وقت تجارت داخلی سوریه اعلام کرد که شرکت‌های روسی، قرار است ۷۰ سیلو با ظرفیت هر سیلو ۲۰ هزار تن برای ذخیره گندم در سوریه احداث نمایند. روس‌ها در تعمیر سیلوهای آسیب‌دیده از جنگ نیز فعال هستند و به عنوان نمونه می‌توان به بازسازی سیلوی ۱۰۰ هزار تنی حلب اشاره کرد. از سوی دیگر، انحصار صادرات و بازاریابی محصولات کشاورزی سوریه در روسیه و بازار دیگر کشورهای عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا (قزاقستان، ارمنستان، بلاروس و قرقیزستان) به شماری از شرکت‌های روس داده شده است. همچنین روسیه یک خط دریایی با یک کشتی ۱۵۰۰ تنی برای صادرات مرکبات سوریه از بندر لاذقیه به بندر نووروسیسک^۱ راه‌اندازی کرده است. تعداد سفرهای این کشتی باری در ماه، سه سفر و در صورت نامناسب بودن وضعیت آب و هوایی، دو سفر است. وزیر حمل و نقل سوریه در اوایل فوریه سال ۲۰۲۰ اعلام کرد که اولین سفر این خط دریایی با ۱۵۰۰ تن مرکبات از بندر لاذقیه انجام شده است.

در اواخر سال ۲۰۱۸ شرکت استروی ترنس گاز با یک قرارداد ۴۰ ساله متعهد به بازسازی و مدیریت مجتمع کود حمص با سه کارخانه آمونیاک، نیتراک، اوره شده است. این قرارداد در صورت رضایت طرفین تا ۲۵ سال نیز بعد از اتمام دوره ۴۰ سال قابل تمدید است. مطابق قرارداد منعقدشده، سهم سوریه از سود حاصل شده ۳۵ درصد و سهم شرکت استروی ترنس گاز ۶۵ درصد خواهد بود. انتظار می‌رود که استروی ترنس گاز تا سقف ۲۰۰ میلیون دلار در راستای افزایش توان تولید این مجتمع سرمایه‌گذاری کند. از مهم‌ترین پروژه‌های واگذارشده به روس‌ها در سوریه، قرارداد اجاره ۴۹ ساله بندر طرطوس به شرکت استروی ترانس گاز است که در ۱۳ ژوئیه ۲۰۱۹ در مجلس سوریه به تصویب رسید. شرکت استروی ترانس گاز مطابق این قرارداد از پرداخت تعرفه‌های گمرکی در وارد کردن ماشین‌آلات، تجهیزات و موارد مدنظر برای عملی کردن مفاد آن معاف است.

شرکت روسی از پرداخت مالیات و کلیه عوارض موجود در سوریه از زمان اخذ قرارداد تا پایان توسعه بندر طرطوس معاف خواهد بود. این قرارداد بعد از اتمام دوره ۴۹ ساله در صورت رضایت طرفین به مدت ۲۵ سال دیگر قابلیت تمدید دارد. روسیه اعلام کرده است که می‌خواهد در این بندر ۵۰۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری کند و آن را به پایگاه صادرات گندم خود به منطقه غرب آسیا تبدیل نماید. مطابق قرارداد، مقرر شده است تا ظرفیت کانتینری این بندر از ۴۰۰ هزار کانتینر به ۵/۲ میلیون کانتینر برسد. همچنین قرار است ظرفیت گنجایش این بندر نیز از ۱۲ میلیون تن به ۴۰ میلیون تن افزایش یابد. مطابق این قرارداد باید ۸۵ درصد کارگران این بندر سوریه‌ای باشند و طرف دوم قرارداد حق دارد ۱۵ درصد نیروی مورد نیاز را از خارج تأمین نماید. در ابتدا ۲۵ درصد درآمدهای بندر بدون در نظر گرفتن هزینه‌ها و ضررهای احتمالی برای دولت سوریه خواهد بود و با گسترش بندر و افزایش درآمدها، این سهم به ۳۵ درصد خواهد رسید. وزیر حمل و نقل سوریه اعلام کرده است که درآمد سوریه از این بندر با سرمایه‌گذاری روس‌ها سالانه به ۸۴ میلیون دلار خواهد رسید که بیش از سه برابر میزان فعلی آن یعنی ۲۴ میلیون دلار است. در صورت بروز هرگونه اختلافی در قرارداد مرجع حل اختلاف، متن عربی قرارداد و داوری در اختلافات مطابق قانون سوریه خواهد بود. همچنین بیمه این بندر نیز توسط شرکت‌های سوری انجام می‌شود. در بخش گردشگری نیز روسیه بیشتر بر مناطق ساحلی و کمتر آسیب‌دیده سوریه تمرکز کرده است. محیط امن و زیرساخت‌هایی که در نتیجه جنگ خسارات قابل توجهی را متحمل نشده‌اند، مزیت این سرمایه‌گذاری است. در این بخش نیز، شرکت روسی استروی ترنس گاز اقدام به ساخت دو هتل ۵ ستاره در طرطوس با سرمایه‌گذاری ۹۰ میلیون دلاری کرده است. مطابق قرارداد منعقدشده بین وزارت گردشگری سوریه و شرکت استروی ترنس گاز، زمین مورد نیاز برای احداث این دو هتل رایگان تأمین می‌شود و نیز مدیریت این دو هتل به مدت ۲۵ سال در اختیار شرکت روسی خواهد بود.

^۱ Novorossiysk

هم‌زمان با امضای پروتکل همکاری‌های اقتصادی، صنعتی و علمی و فرهنگی بین سوریه و روسیه، پروتکل همکاری گمرکی بین دو کشور نیز در سال ۲۰۱۹ به امضاء طرفین رسید. این پروتکل که به امضاء وزیر خارجه سوریه و یوری بوریسف، معاون نخست‌وزیر روسیه رسیده، توسط سازمان گمرک روسیه و اداره کل گمرک سوریه تدوین شده است. مفاد این پروتکل شامل تبادل اطلاعات و کمک متقابل در چارچوب سیستم ترجیحی گمرک اتحادیه گمرکی اوراسیا (روسیه، بلاروس، ارمنستان، قزاقستان، قرقیزستان) است. توافق‌نامه امضا شده بین مسکو و دمشق همچنین شامل ساده‌سازی مراحل گمرکی و تسهیل و تسریع در حرکت کالاها و وسایل نقلیه در مرزهای گمرکی است. از طرف دیگر، این پروتکل همکاری‌های فنی دو کشور را در زمینه مقابله با مشکلات گمرکی فراهم می‌کند. این همکاری‌ها همچنین شامل ارائه اطلاعات در مورد ارزش پرداخت‌های گمرکی (تعرفه)، مبدأ کالاهای صادر شده به سوریه و طبقه‌بندی آن‌ها با توجه به تعرفه گمرکی است. مطابق این پروتکل، سوریه برای صادرات محصولات خود به اتحادیه گمرکی اوراسیا که شامل ۵ کشور روسیه، ارمنستان، قزاقستان، قرقیزستان و بلاروس است، ۲۵ درصد تعرفه ترجیحی دریافت می‌کند.

عملکرد اقتصادی چین در سوریه

پکن از زمان رونمایی از طرح بلند پروازانه‌اش در سال ۲۰۱۳ (احیای مسیرهای جاده ابریشم در طرح یک کمربند - یک راه) با هدف تقویت روابط بین آسیا، آفریقا، اروپا و فراتر از آن از طریق سرمایه‌گذاری‌های میلیارد دلاری در زیرساخت‌ها، این ابتکار را به عنوان راهی جدید برای حمایت از طرح توسعه جهانی خود معرفی کرده است.

رئیس‌جمهور سوریه از همکاری‌های مشترک با چین در قالب جاده ابریشم استقبال و اعلام کرده است که ۶ پروژه بزرگ را متناسب با شرایط جاده ابریشم، به مقامات چینی پیشنهاد داده و منتظر پاسخ آن‌هاست.

چین قرار است بازیگر اصلی در روند بازسازی پسا جنگ داخلی سوریه باشد. در اواسط سال ۲۰۱۷، پکن میزبان «اولین نمایشگاه مشارکت در پروژه‌های بازسازی سوریه» بود، در آن زمان چین متعهد شد با هدف ساخت یک شهرک صنعتی با گنجایش ۱۵۰ شرکت در آن ۲ میلیارد دلار برای بازسازی صنعت سوریه کمک کند که می‌تواند ۴۰ هزار شغل ایجاد نماید. همچنین بیش از ۲۰۰ شرکت بزرگ عمدتاً دولتی چین در سال ۲۰۱۸ در نمایشگاه بین‌المللی دمشق حضور یافته‌اند. هوآوی در سال ۲۰۱۵ متعهد شد که سیستم مخابراتی سوریه را تا سال ۲۰۲۰ بازسازی کند. شرکت ملی نفت چین دارای سهام عمده در دو شرکت بزرگ نفتی سوریه یعنی شرکت نفت سوریه و الفرات پترولیوم است. در همین سال سفیر سوریه در چین نیز اعلام کرد که کشورش آماده است تا به چین به یوان نفت بفروشد.

اواخر سال ۲۰۱۹ شرکت عمومی زمین‌شناسی و منابع معدنی سوریه تفاهم‌نامه‌ای را با یک شرکت چینی برای اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری در تولید مواد اولیه صنعت سیمان، ماسه و سنگ ساختمان امضا کرد که هنوز اجرایی نشده است. چین تأمین‌کننده ۲۵ درصد از واردات سوریه است و از سال ۲۰۱۵ مبلغ ۶۰ میلیون دلار در قالب کمک‌های بشردوستانه به سوریه کمک کرده است. در آخرین مرحله از این کمک‌ها، در مارس ۲۰۲۰ میلادی تفاهم‌نامه‌ای بین سوریه و چین برای اهداف بشردوستانه به مبلغ ۱۴ میلیون دلار امضا شده و مقرر شده است تا مبلغ مذکور در زمینه تجهیزات بیمارستانی، دانشگاه، تجهیزات اساسی و مواد مربوط به حفاظت از محیط‌زیست و سیل‌ها هزینه شود. صادرکنندگان چینی علاقه‌مند به افزایش فروش نفت سوریه هستند تا بتوانند از طریق این منبع درآمدی، کالاها و خدمات خود را به سوریه صادر کنند. با این حال می‌توان گفت تحریم‌های آمریکا به اندازه‌ای که شرکت‌ها و کالاهای اروپایی و آمریکایی را در سوریه تحت تأثیر قرار داده است، شرکت‌ها و کالاهای چینی را محدود نکرده است.

همچنین سیاست‌گذاری‌های دولت سوریه به صورت غیر مستقیم به شرکت‌های چینی برای توسعه بازار در سوریه کمک کرد. صنعت خودرو یکی از نمونه‌های بارز این مسئله است. پس از سال ۲۰۱۱ ممنوعیت واردات اتومبیل برای کاهش مخارج ارزی دولت سوریه در کنار کاهش تقاضای مردم برای خرید خودرو به علت وقوع بحران، واردات خودرو را از ۹۰ هزار دستگاه در سال به هزار دستگاه کاهش داد. این اتفاقات یک تقاضای بالا برای خودروهای چینی به علت ارزان بودن قطعات و تعمیرات ایجاد کرد. از این رو سرمایه‌گذاران سوری با استفاده از فرصت پیش آمده با عقد قراردادهایی شروع به تولید خودرو تحت لیسانس خودروسازهای چینی نمودند. در سال ۲۰۱۷ شرکت سوری خالوف^۹ شروع به تولید و فروش ۲ خودرو جدید تحت لیسانس شرکت دانگ فن موتورز^{۱۰} کرد. در همین سال شرکت E-Motors که یکی از زیرمجموعه‌های شرکت Emmar Industries است، شروع به تولید مشترک خودرو با شرکت BYD چین نمود. در سال ۲۰۱۸ قانون جدیدی برای واردات قطعات خودرو در سوریه تصویب شد که حضور شرکت‌های DFM و BYD را در سوریه تقویت کرد.

با این همه عملکرد کنونی چین نشان می‌دهد که این کشور تا تسلط کامل دولت سوریه بر همه مناطق، به صورت جدی به عرصه بازسازی سوریه وارد نمی‌شود. مسئله مهمی که می‌تواند چین را به حضور در سوریه ترغیب نماید عبور جاده ابریشم از این کشور است؛ اما در حال حاضر چین به دنبال استفاده از ترکیه در این مسیر است که نسبت به سوریه از امنیت و آبادانی بیشتری برخوردار است و همچنین مسیر کوتاه‌تری برای رسیدن به اروپا محسوب می‌شود. تحریم‌های آمریکا مانع دیگری برای حضور چین در سوریه است که به نظر می‌رسد افزایش تنش و تقابل بین چین و آمریکا ممکن است بتواند چین را برای مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و حضور در دوره بازسازی سوریه ترغیب نماید. به گزارش اندیشکده چم هاوس در مارس ۲۰۲۰ چین در ورود به سوریه راه میانه را انتخاب کرده است به گونه‌ای که نه مانند ایران و روسیه، نقش مستقیمی در بازسازی ایفا می‌کند و نه مانند آمریکا و اروپا در پی تحریم دولت سوریه است. در واقع چین، تلاش دارد تا در کوتاه‌مدت نفوذ اقتصادی خود را از طریق تجارت و پروژه‌های بلندمدت خود در بازسازی را نیز با بازگشت امنیت و کاهش حساسیت بین‌المللی اجرا نماید.

عملکرد اقتصادی ترکیه در سوریه

سوریه برای کشور ترکیه همسایه‌ای استراتژیک محسوب می‌شود؛ چراکه علاوه بر دارا بودن حدود ۹۰۰ کیلومتر مرز مشترک از نظر اقتصادی و امنیتی نیز جایگاه مهمی در محاسبات دولتمردان ترکیه دارد. با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان در ترکیه در سال ۲۰۰۳ سوریه در مدار سیاست اقتصادی ترکیه قرار گرفت و به تبع آن روابط اقتصادی بین دو کشور نیز افزایش یافت. در سال ۲۰۰۴ دو کشور یک توافق‌نامه تجارت آزاد امضاء کردند که در سال ۲۰۰۷ نیز به اجرا درآمد. اجرایی شدن این توافق‌نامه سبب شد تا تجارت بین دو کشور بیش از ۳۰ درصد تا سال ۲۰۱۰ رشد کند و به ۲ میلیارد و ۲۷۲ میلیون دلار برسد. از این میزان بیش از ۱/۵ میلیارد دلار صادرات ترکیه به سوریه بوده است.

در سال ۲۰۱۰ ترکیه با صادرات بیش از ۱/۶ میلیارد دلاری به سوریه، ۹/۷ درصد از بازار این کشور را در اختیار داشت. در واقع در آن سال، ترکیه با پیشی گرفتن از چین، تبدیل به بزرگ‌ترین شریک تجاری سوریه شده بود. علاوه بر بازار خود سوریه، این کشور نقشی ترانزیتی نیز برای ترکیه به سمت کشورهایمانند لبنان و اردن داشت.

نقش و رفتار ترکیه در قبال پرونده سوریه را می‌توان در ۴ حوزه تحلیل و بررسی نمود:

^۹ Khallouf

^{۱۰} Dong Fan Motors

- حجم بالای قاچاق کالای ترک به دلیل منع واردات از این کشور توسط دولت سوریه؛
- تلاش ترکیه به گسترش کاربرد لیر ترکیه در داخل خاک سوریه و ایجاد پیوستگی مالی این کشور با اقتصاد ترکیه؛
- مسئله پناهندگان؛ درصد بالایی از کودکان سوری در حال حاضر در مدارس ترکیه در حال تحصیل هستند و دولت ترکیه برنامه‌های جامعی را برای تطبیق این جمعیت با فرهنگ و سیاست ترکیه پیش گرفته است.
- اشغال بخشی از خاک سوریه توسط ترکیه.

با توجه به روابط نامطلوب سیاسی بین سوریه، ترکیه و عربستان، اکثر کالاهای موجود ترک و عربستانی در بازار سوریه، به صورت قاچاق می‌باشد و طبق مصوبه دولت در سال ۲۰۲۰ واردات کالا از ترکیه و عربستان ممنوع شده است. ۷۰ درصد از قاچاق ترکیه به سوریه نیز از طریق گمرکات رسمی سوریه صورت می‌گیرد. البته باید توجه داشت که تجار ایرانی در سال‌های اخیر برای تجارت با سوریه از طریق خاک ترکیه و بندر مرسین در این کشور استفاده می‌کنند که البته به دلیل ممانعت‌های دولت ترکیه مجبور به تغییر اسناد تجاری در این بندر هستند. ترکیه در حال حاضر فعالیت‌های زیادی را در مناطق اشغالی از خاک سوریه انجام می‌دهد که برخی از آن‌ها عبارت است از: تأسیس شهرک ۵۰ هزار واحدی در ادلب، تأسیس دانشکده پزشکی در راعی توسط اردوغان و همکاری با قطر در تأمین نیازهای آوارگان.

علاوه بر رونق گرفتن صادرات ترکیه به سوریه با وجود بحران، سرمایه‌گذاری سوری‌ها در ترکیه نیز افزایش یافت. از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷ قریب به ۶ هزار ثبت شرکت توسط تجار و سرمایه‌گذاران سوریه‌ای که سرمایه خود را به دلیل جنگ و ناامنی از کشور خارج کرده بودند در برخی شهرهای ترکیه از جمله استانبول و هاتای در استان اسکندرون انجام شده است.

عملکرد اقتصادی کشورهای عربی در سوریه

❖ عربستان

عربستان نیز از ابتدا تاکنون از جمله اصلی‌ترین حامیان تروریست‌ها در سوریه بوده است. مطابق آمارها تنها تا سال ۲۰۱۶ تعداد ۶ هزار تروریست با تابعیت عربستان سعودی در سوریه کشته شدند. همچنین این کشور با حمایت مالی ۱۸ میلیارد دلاری از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۶ در میان حامیان مالی تروریست‌ها در رتبه اول قرار گرفته است.

عربستان سعودی در سال ۲۰۱۸ بنا بر خواست آمریکا ۱۰۰ میلیون دلار به طرح‌های ائتلاف بین‌المللی در شمال شرق سوریه که در اختیار کردهای سوریه بود اختصاص داد. عربستان سعودی اعلام کرد که این کمک‌ها برای طرح‌های بهداشتی، کشاورزی، برق، آب، آموزش و حمل و نقل است اما در حال حاضر، سعودی‌ها به دنبال راهی برای حضور در بازسازی سوریه و افزایش نفوذ خود هستند. عربستان در تلاش است تا به صورت غیر مستقیم وارد بازسازی سوریه شود. از این رو قراردادی با مصر با هدف ایجاد شرکت‌های واسط برای سرمایه‌گذاری در سوریه امضاء کرده است تا بتواند از طریق این کشور در بازسازی سوریه حضور داشته باشد. در راستای ایجاد تبادلات تجاری در سطح بخش خصوصی و نیز جایگزینی کالاهای کشاورزی سوریه با کالاهای ترکیه، دولت عربستان گذرگاه الحدیثه را بعد از حدود ۹ سال در اکتبر ۲۰۲۰ به روی کامیون‌های سوری باز کرد.

❖ دیگر کشورهای عربی

سوری‌ها همچنین عضو موافقت‌نامه تجارت آزاد با کشورهای عربی هستند و تعرفه صادراتی و وارداتی میان سوریه و کشورهای عربی صفر است. موقعیت جغرافیایی مناسب سوریه برای اتصال به مدیترانه یکی از انگیزه‌های اساسی تعامل کشورهای عربی حوزه خلیج فارس با سوریه بوده است، چنان‌که کشور قطر زمانی که سوریه با عبور خط لوله گاز قطر مخالفت کرد (و در مقابل با عبور خط

لوله گاز ایران از سوریه موافقت کرد) تبدیل به یکی از منابع بحران در سوریه شد. در بین کشورهای اتحادیه عرب، امارات، مصر و تونس صادرات بیشتری به سوریه دارند. به عنوان مثال کالاهای مصری در بازار سوریه به وفور یافت می‌شود. اولین کشور عربی که بعد از سال ۲۰۱۵ به دلیل افزایش گسترش دایره تحت نفوذ دولت سوریه و تثبیت بقای آن به سمت حمایت از دولت بشار اسد چرخش داشت، دولت امارات بود که در سال ۲۰۱۸ نیز سفارت خود در دمشق را بازگشایی کرد. بعد از امارات نیز کشورهایی چون کویت و بحرین سفارت‌خانه‌های خود در دمشق را بازگشایی کردند. در این بین کشور امارات در تلاش است تا با حضور جدی در دوران بازسازی سوریه بتواند نفوذ اقتصادی قبل از بحران را احیا کند. به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین اهداف امارات در این مسیر کاهش نفوذ ایران و در مرحله بعد مقابله با ترکیه باشد. امارات متحده عربی در دوران قبل از بحران در حدود ۲۰ میلیارد دلار در سوریه سرمایه‌گذاری داشته که بیشتر آن در بخش‌های املاک و مستغلات بوده است. یکی از موانع حضور جدی امارات در سوریه، قانون تحریمی سزار است.

کشور سوریه با سایر کشورهای عربی در یک اتحادیه گمرکی قرار دارند که بر اساس آن تعرفه گمرکی کالاها با این کشورها صفر در نظر گرفته می‌شود. بررسی‌های صورت گرفته حاکی از آن است که به دلیل وجود این زیرساخت، ایران قادر است صادرات مجدد مناسبی را از طریق سوریه داشته باشد. در حال حاضر ۷۵ درصد از صادرات سوریه به این کشورها صورت می‌گیرد.

جمهوری اسلامی ایران
دفتر رئیس جمهور
بسمه تعالی

رئیس دفتر

شماره ۹۹۴۵ - ا.ا.
تاریخ ۹/۴/۱۴۰۱
پست

خیلی محرمانه

جناب آقای مهندس قاسمی
وزیر محترم راه و شهرسازی
جناب آقای دکتر امیر عبداللہیان
وزیر محترم امور خارجه
سلام علیکم

احتراماً، نامه شماره ۲۰/۱۴۵۶/۵۱۸۱۱۷۵/س مورخ ۱۴۰۱/۳/۴ رئیس محترم سازمان اطلاعات سپاه و
ضمیمه آن با موضوع «هشدار در خصوص عملکرد اقتصادی کشورهای رقیب ایران در سوریه» که تصویر آن به
پیوست ارسال می‌شود، به استحضار ریاست محترم جمهوری رسید، پی‌نوشت فرمودند:

«جناب آقای قاسمی
پیگیری نمایند.
جناب آقای امیر عبداللہیان
پیگیری و اعلام نتیجه نمایند.»

مراتب در اجرای دستور صادره برای پیگیری و اعلام نتیجه ابلاغ می‌شود.

غلامحسین اسماعیلی

رونوشت:

➤ حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای طائب رئیس محترم سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برای استحضار